

Den digitale sult: Drømmen om det totale, universelle bibliotek

Dette er en udvidet og bearbejdet version af et oplæg, som blev holdt i foråret 2024 for et hold af studerende på Københavns Universitet. Emnet var drømmen om at samle, eje og have adgang til alle bøger og alverdens viden – en langlivet drøm, et næsten universelt motiv, som fandtes allerede for tusinder af år siden, og som i vores digitaliserede virkelighed står stærkere i dag end nogensinde.

□ **Muhamed Fajković**, specialkonsulent
Københavns Universitetsbibliotek /
Det Kgl. Bibliotek

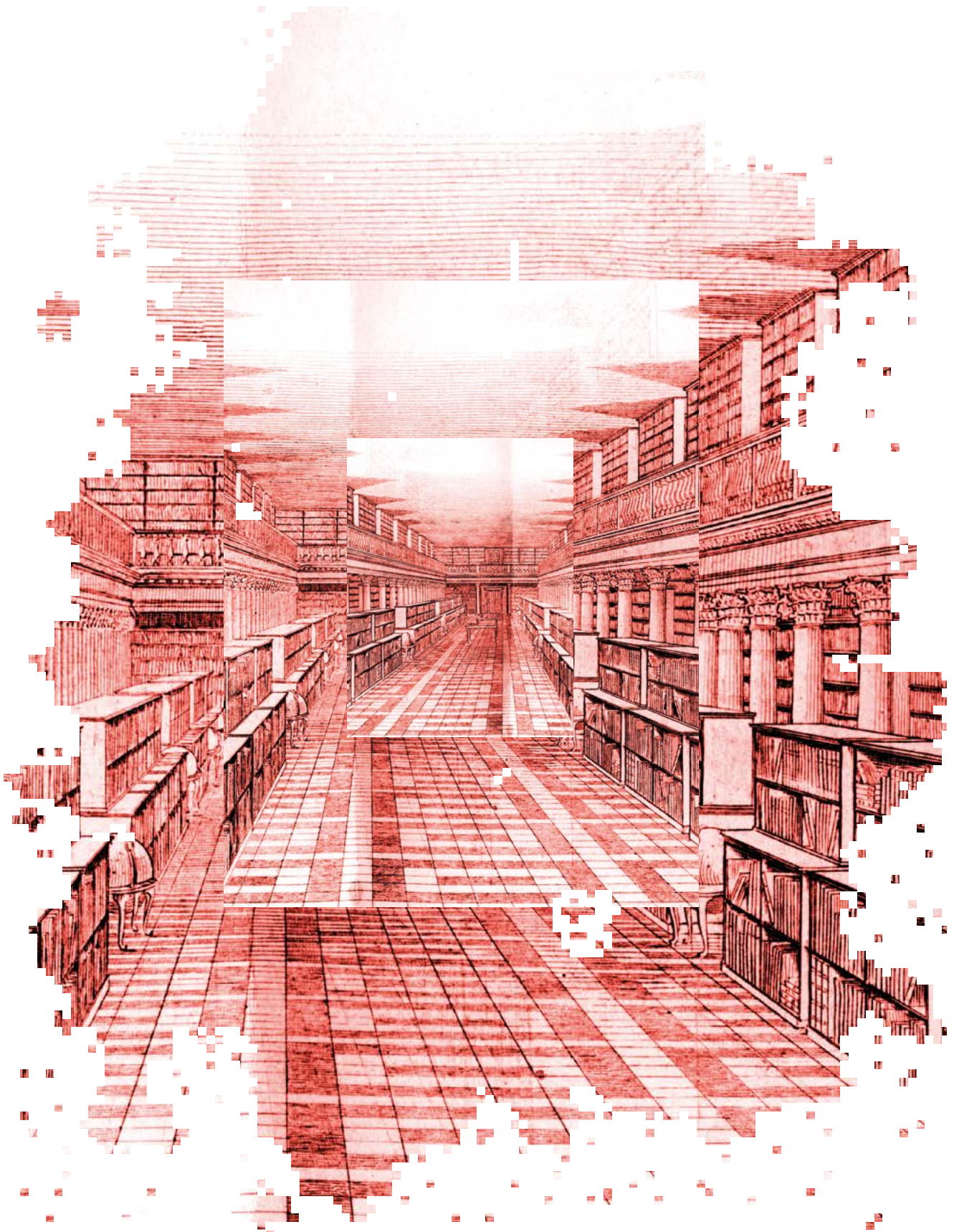
Tilgængelighedsaspektet er det, som oftest fremhæves som det positive ved digitalisering: det at man nemt kan finde og tilgå et utal af forskellige materialer. Vi støder fx på en eller anden digitaliseret artikel fra et argentinsk tidsskrift fra 1930'erne – alle med internetadgang i hele verden kan gøre det samme (vi når at skænke en medlidenhedstanke til en forsker, fx fra midten af det 20. århundrede, som skulle få fat i den samme artikel). Før vi ved det, har digitaliseringen vækket en uudslukkelig digital sult efter flere materialer, og efter et par artikler efterlyser vi adgangen til alle artikler fra alle sydamerikanske tidsskrifter, og så fra alle nordamerikanske, og så ...

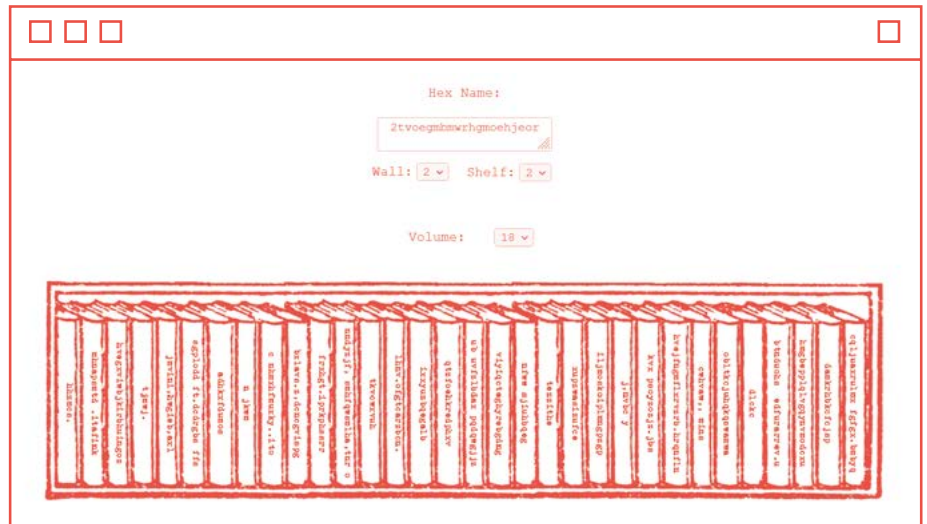
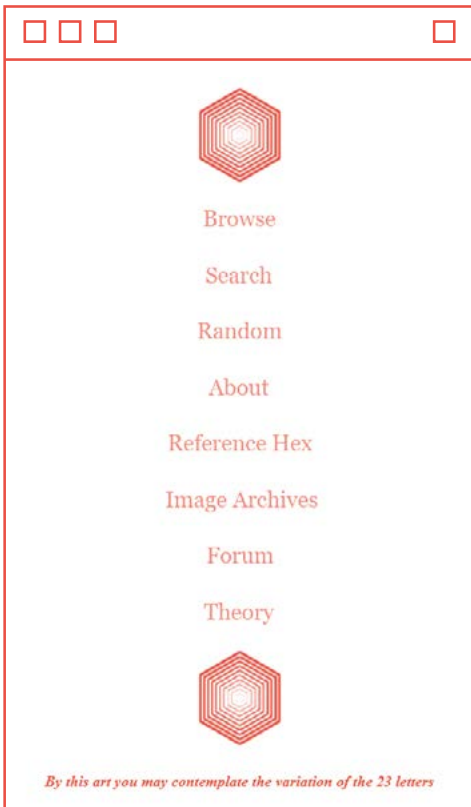
Så udover dette princip om almen tilgængelighed som vi kunne betegne som demokratisk – og som har musketer-klangen 'adgang for alle' – findes der i digitaliseringens hjerte også en ånd, som kunne betegnes absolut. Ikke det absolutte i en enevældig forstand, altså absolutisme, men snarere en higen efter det totale og ultimative: adgang til alt.

Hvor mange skriftruller har vi nu?

Drømmen om det absolutte eller universelle bibliotek – et bibliotek som indeholder al verdens viden – er ikke ny. Omkring 280 f.Kr. grundlagde Ptolemaios 2. af Egypten det, som blev kendt som det store bibliotek i Alexandria, med det mål at indsamle al viden i verden. Biblioteket voksede sig til at indeholde mellem 400.000-700.000 skriftruller – i sin fantastiske bog om biblioteket skriver Luciano Canfora (1991): "From time to time, the king would enquire about his books, rather as he were reviewing his troops: 'How many scrolls do we have now?'" Biblioteket og dets samlinger forsvandt under ikke helt klare omstændigheder, men dette begær efter at besidde al viden i verden forblev i os.

Læg mærke til, at den første impuls – det at samle – som regel bliver efterfulgt af en anden, oftest født af nødvendighed: trangen til at klassificere og indeksere. Således blev der i Det Alexandrinske Bibliotek udarbejdet overordnede klassifikations- og genreoversigter.

Denne regel om, at samleren uundgåeligt vil blive en bibliotekar, ser vi i et andet ambitiøst projekt udført af Christoffer Columbus' søn Hernando Colón (1488–1539). I et forsøg på at etablere et bibliotek, som indeholdt alle verdens bøger og tekster anskaffede Colón 15.000 trykte bøger og manuskripter samt omkring 3.200 printede sider. Også her blev der udarbejdet et imponerende klassificerings- og krydshenvisningssystem. Biblioteket og bøgerne er for længst forsvundet, men dette katalog over titlerne, et såkaldt 'book of books', som ligeledes var forsvundet i mange århundreder, blev sensationelt opdaget i 2019 i den Arnsmagnæanske Samling på Københavns Universitet. Takket være Colóns umættelige boglige appetit, og denne katalog, har forskere nu fået et indblik i en verden, som for længst er forsvundet.

De overflødige bind af det universelle bibliotek

Begrebet alle bøger opfatter vi typisk som de bøger, der er skrevet og som findes. Men begrebet kunne også udvides til at betyde alle de bøger, som kunne have været skrevet!

Da den tyske filosof og matematiker (men også en indflydelsesrig bibliotekar) G. W. Leibniz (1646-1716) skulle bruge et billede på at illustrere sit koncept af denne virkelighed som "den bedste af alle verdener", forestillede han sig en uendelig samling, "a great volume of writings", som indeholdt uendelig mange og

mindre perfekte variationer af dennes bedst mulige udfald. Der er altså en perfekt fortælling, men der findes også uendelig mange variationer af denne fortælling, som er underlegne.

Ud fra denne tankegang kan man tænke på et absolut bibliotek som en udtømmende kombinatorisk øvelse lavet af få elementer og med få begrænsninger; et sådant bibliotek kunne derfor defineres som en matematisk formel: fx alle bøger på max 150 sider, hvis indhold er alle mulige variationer, som kan laves med alle ord-kombinationer af 26 bogstaver fra det latinske alfabet.

Kurd Lasswitz (tysk forfatter og filosof, 1848-1910, ofte omtalt som "fader til den tyske science-fiction) skrev i 1901 novellen "The Universal Library", hvor netop tanken om et sådant universelt bibliotek diskuteres. I novellen bemærker dog en af karaktererne, at det er én ting at lege med idéen, en anden ting er at se det for sig: "What is surprising is that we can write down on a very small piece of paper the number of volumes comprising all possible literature, something which at first glance seems to be infinite. But if we then try to visualize it [... ..]."

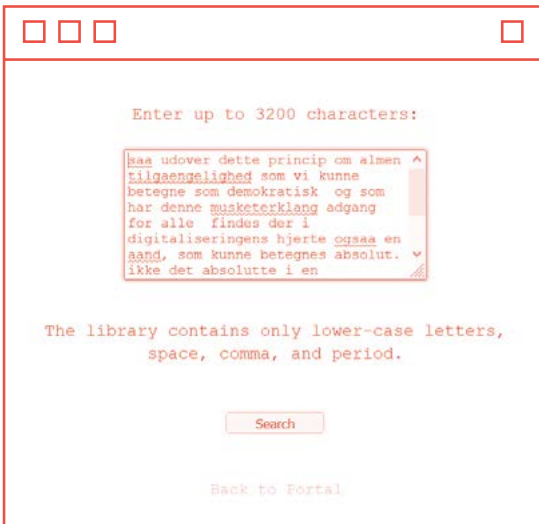
Men plejer ikke skønlitteratur at komme på banen og vise os det, som er svært at forestille sig?

Borges' biblioteker

Den argentinske tekst, vi "stødte" på i begyndelsen af denne artikel, viser sig at være et essay fra 1939 med titlen "La Biblioteca Total". I den redegør forfatteren Jorge Luis Borges for idéen om det absolutte bibliotek gennem historien; opsporer den helt fra Aristoteles' bemærkning om at både komedier og tragedier er skrevet med de samme få bogstaver, til det 20. århundredes tankepekulation om, at en abe som taster tilfældigt på en skrivemaskine

↑ Søgefunktion i libraryofbabel.info og en tilfældig hyalde.

(bragt efter tilladelse fra libraryofbabel.info)

i uendelig lang tid på et eller andet tidspunkt vil ende med at have skrevet alle Shakespeares værker.

Borges er klarsynet nok til at kunne se det horrible i denne forestilling – alle de meningsløse sætninger og sider der skulle skabes, før der kommer noget som giver mening: “I have tried to rescue from oblivion a subaltern horror: the vast, contradictory Library, whose vertical wildernesses of books run the incessant risk of changing into others that affirm, deny, and confuse everything like a delirious god.”

Han tager emnet op igen i 1941 og bearbejder den skønlitterært i novellen “Biblioteket i Babel”, hvor han beskriver et bibliotek bestående af uendelige heksagonale rum. I alle disse rum er der bøger, som er alle mulige kombinationer af de bogstaver, vi har til rådighed. På disse hylder vil man ikke alene kunne finde nærværende artikel, Shakespeares Tempest, levnedbeskrivelser af hver af os, samt alle skrevne og endnu ikke-skrevne titler i Solvej Balles syv-delte roman – men også alle deres variationer og udkast. Fra dem hvor forskellen kun består i et komma, til dem, hvor de kun har et ord til fælles. Imellem billioner af titler, folk allerede har skrevet eller drømt om at skrive, findes myriader og atter myriader af titler, som ikke har nogen mening.

Dette babelske bibliotek er eksistentielt altomfattende. I novellen findes der slet ikke noget uden for det: Universet er biblioteket, og biblioteket er universet. Her er heller ikke nogen læsere, kun fortvivlede bibliotekarer som heller ikke forstår dette uendelige bibliotek, og som er pint ved ”visheden om, at der på en eller anden hylde i en eller anden sekskant stod kostelige bøger, og at disse kostelige bøger var uopnåelige [... ..]”

Således folder drømmen om det universelle bibliotek sig ud som et filosofisk og spekulativt koncept, som et litterært motiv samt et

par fejlslagne forsøg på at realisere det i det virkelige liv.

Men digitaliseringen har det med at muliggøre mange ting, både dem, vi har drømt om, og dem vi har været skrækslagne for. Det intime en-til-en forhold som fandtes i den fysiske verden, hvor en kopi af en bog kun kan matches med én læser ad gangen, brydes med digitaliseringen: nu kan en enkelt kopi af en tekst være tilgængelig for mange.

The digital turn

En fru Wallhausens udråb i Lasswitz’ novelle illustrerer, hvad man kunne forestille sig var fantastisk før digitalisering: “The library contains everything? Even all of Goethe? The Bible? The complete edition of the works of every philosopher who has ever lived?”

Vi vil muligvis nu betragte denne ambition relativt beskedent, men i begyndelsen af digitaliseringsæraen tilgængeliggøres også det, der anses for det allervigtigste. Derfor er en del af de tidlige digitaliseringsprojekter en fortsættelse af tanken om de kanoniske og kanoniserede værker, en tilgængeliggørelse af de ting, vi i en eller anden form for fællesskab har antaget eller besluttet har en speciel værdi. Tag fx ADL, “en litteraturhistorisk samling af udvalgte dele af den ældre danske litteratur”. Her er udvalgte (implicit, de vigtigste) tekster kurateret, rensat og verificeret. Disse projekter tager derfor alt det som er værdifuldt med, men medbringer også al den forudsigtelighed og bias, som vi ved findes i litterære kanoner.

Men appetitten bliver større, og tanken om et universelt bibliotek dukker igen op, fx i digitale projekter som Project Gutenberg eller Internet Archive (hvis erklæring er: “Our mission is to provide Universal Access to All Knowledge.”). Deres hensigtsdeklarationer er store og pompøse, og der sker et kvalitativt

↑ Søgning på en tekst (et uddrag fra denne artikel) og resultatet: en side som indeholder teksten tæt omringet af nonsens. Bogen, i hvilken siden optræder, kan altid findes på den samme hylde, i det samme rum.

Læs mere

Kilder: citeret litteratur, samt inspirationskilder til artiklen (og kommentarer til dem), kan findes i denne litteraturliste:

bit.ly/det_absolutte_bibliotek

kvantespring: 'alt' var ikke længere 'alt det som er værd at gemme på', sådan som det er tilfældet med digitalisering af udvalgte samlinger, men kan også være meget bredere i scopen, og kan have som et mål at digitalisere 'alt det vi kan komme til'.

Det mest ambitiøse projekt er uden tvivl Google Books, et projekt som startede med tanken om at muliggøre adgang til alle bøger i verden (Thylstrup, 2018). I praksis betød det alt det, som var på de biblioteker (især amerikanske) som indgik en partnerskabsaftale med Google. Desuden indeholder Google Books begrænset adgang til de nyeste bøger, efter aftale med enkelte forlag.

Google Books opfylder delvis idealet om adgang til (nogenlunde) alt og adgang for (stort set) alle; det er et overvældende stort bibliotek, hvor der dog ved indgangen ikke findes et kort over dets etager eller oversigter over dets samlinger. En informationslabyrinth, hvor det er svært at vide, hvad der er op eller ned, venstre eller højre; alt, hvad vi har til at kunne navigere gennem biblioteket, er vores evner til at benytte os af de søgemuligheder der findes samt vores tro på søgealgoritmernes gådefulde fortræffelighed. I et sådant bibliotek har det serendipitiske, det tilfældige, fået sit comeback: Søgninger vil give os titler, som vi ikke kunne forestille os fandtes, selv søgefejl vil kunne resultere i spændende fund og små ændringer vil betyde fuldstændigt nye resultats-konstellationer. Vi kan ane her en kausalitet mellem mængde, materialer og tilfældigheden, hvor det sidstnævnte i stigende grad bliver et af de styrende principper, sådan som det førstnævnte vokser.

På mange måder er Google Books nået længst med at være en slags bibliotek, som indeholder alt, med sit storhedsvanvid og en næsten blasfemisk ambition som dog stadigvæk bevæger sig på denne side af det brugbare og duelige. Men man kan være på grænsen til vanviddet, og så kan man også altid tage et ekstra skridt ...

Library of Babel: Alt, simpelthen alt ...

LibraryofBabel.info er et digitalt projekt og en digital legemliggørelse af Borges' novelle, altså et digitalt bibliotek, der indeholder alle titler, som er mulige!

På trods af alle advarsler og formaninger begejstres vi stadigvæk ved tanken om det absolutte og tilgår projektet med store håb og forventninger. Her kan vi browse gennem alle titler der kunne findes i verden! Alle de 29^{5200} titler, altid stående på de samme hylder, på de samme pladser, ventende på at vi opdager dem! Man kan enten browse biblioteket ved at vælge en tilfældig hexagon, dernæst en væg,

en hylde, en bog. Eller man kan benytte sig af søgefunktionen (desværre ingen avanceret søgning eller brug af smarte søgekommandoer).

Så vi browser: vælger en tilfældig heksagon, en tilfældig bog, og beder om at få vist en tilfældig side; gør det endnu en gang, flere gange, mange gange, og alt vi får, er side efter side fyldt med volapyk. Og hvis man benytter sig af søgefunktionen, er resultaterne som regel (jeg har endnu ikke mødt en undtagelse – selv om folk på nettet fremviser enkelte sider med en læselig og meningsfuld tekst, de fandt) det man har søgt på, indkapslet i en ramme af sludder og ævl. Vi gør det et par gange, mange gange muligvis, og så slår det os – det vi allerede vidste: Hvor er de grusomme, de kombinatoriske odds! Det at vi finder bare en side, alene en hel bog, som giver mening for os, er så forsvindende lille, at det stort set aldrig vil ske.

Som Borges forudså det, er Library of Babel et helvede. Den eneste trøst findes i en pseudo-fysikalitet – tanken at en bog altid vil være det samme sted, på 3. væg, hylde 3, bind 27, i et heksagonrum hvis betegnelse er for lang til, at den kunne stå her. Denne digitale virkeliggørelse af Borges' bibliotek er en øvelse i koncept, en test af det mulige og umulige; et sted hvor vi ikke kan andet end at reflektere over forholdet mellem mening og det meningsløse, selv om Jonathan Basile, skaberen af libraryofbabel.info, mener at: "[... ..]for all those who fail to find what Borges described as their "vindication" [... ..] the library contains its own sort of poetry and revelation, and even this disappointment can provide a moment of clarity."

Mindre absolutte biblioteker

Ideer og koncepter hopper fra forfatter til forfatter, fra periode til periode, fra kultur til kultur, gentager sig igen og igen ... (Borges besluttede muligvis at rummene i hans bibliotek skal være sekskantede, inspireret af den gamle kinesiske 'I Ching, Forvandlingernes bog', som han muligvis blev opmærksom på, da Leibniz også omtaler den).

Således dukker også tanken om adgang til al viden op alle steder – faktisk tidligere end Det Alexandrinske Bibliotek, allerede i Kong Ashurbanipals bibliotek (grundlagt 688-627 f.v.t.), eller nu om dage fx i Det Kgl. Biblioteks bibliotekssystem. I det sidstnævnte var ambitionerne høje fra starten, fx i 2006, da dens formoder blev annonceret: "Det nye system ved navn Primo vil tage et kvantespring i retning af det digitale bibliotek og samtidig konfrontere udfordringen fra Amazon og Google direkte ved at skabe én enkelt lynhurtig og meget op-

dagelsesorienteret indgang til alle bibliotekets fysiske og elektroniske materialer.”

Og det er rigtigt; i soeg.kb.dk er vi vidner til en opsvulmning af antallet af tilgængelige materialer. Samtidig får det apparatur som

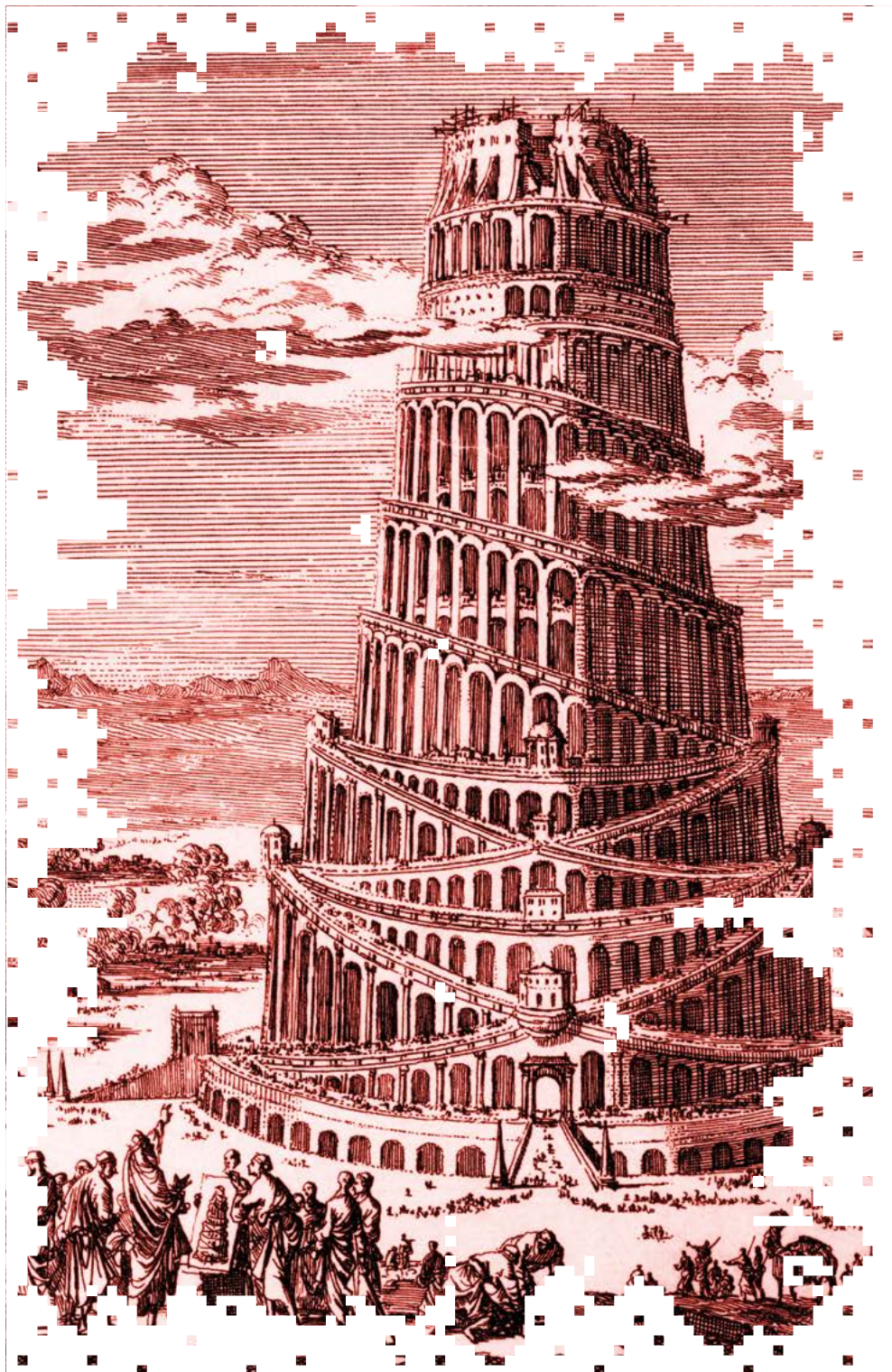
holder det hele sammen flere og flere features – forskellige søge- og filtreringsmuligheder, materialeanbefalinger, foruddefinerede afgrænsninger... En overordnet systematisk klassificering er væk, men vi finder altid noget; serendipitetsfaktoren stiger, og samtidig bliver vi også mere og mere i tvivl: Hvad søger vi i? Hvor mange hits skal vi gå igennem? Hvordan fungerer de algoritmer, som opstiller resultaterne?

Så samleren og bibliotekaren er i evig forhandling – den første vil gerne samle på alt, den anden vil gerne have et system. Vi som brugere har begge dele i os – vi vil gerne have adgang til alt, men vi kan godt se, at hver gang vi nærmer os idealet, så bliver fremsøgning svær, kilders oprindelse bliver usikker, og vores viden reduceres til rygter eller multipliceres i så stort et antal, at vi ikke kan nå at fordøje dem allesammen. Tænk Internettet! Man kunne argumentere for, at det er den alexandriske drøm om adgang til alt come true, men bare tanken om mængden af informationer allerede nu, eller som vil være der om 100 år! Man kan blive bange for, at så store mængder data ville gøre arkivet udeligt, at konstruktionen vil falde sammen eller blive deformeret under sig egen vægt, sådan som Luciano Canforas poetisk-spekulative forklaring på det alexandriske biblioteks forsvinden lyder: “It is as if a greater force were intervening to destroy an organism that could no longer be controlled or checked.”

Denne diskussion hvor de absolutte kategorier – totale samlinger, al viden, de ideelle verdener, uendelige biblioteker – bliver brugt, antager uundgåeligt en eksistentiel og teologisk tone.

De ses i den litteratur, der omtaler emnet, og det ses også i Borges' novelle, hvor der i en af de utællelige heksagoner findes en bog på en hylde, som er koden og oversigten over alle andre titler: et masterkatalog: “... a book that is the cipher and perfect compendium of all

other books.” En bibliotekar, som hyldes som “Bogens Menneske”, har muligvis undersøgt denne bog og har dermed antaget en guddommelig status: “This librarian is analagous to a God.”

Tanken kan lyde fristende, men jeg håber på, at styrken af vores biblioteker og bibliotekarer ligger netop i det faktum, at vores biblioteker er store men ikke absolutte, og at vores bibliotekarer ikke er guddommelige, men i den grad er menneskelige.